

- [Головна](#) ▶
- [Дискусія](#) ▶
- ІВАН МОНОЛАТІЙ. ЧОРНІ ЛЕБЕДІ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ. (НЕ)ЙМОВІРНІ ВИПАДКИ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ. Частина 2. Злука ЗУНР і УНР: ненастання дуже очікуваного

ІВАН МОНОЛАТІЙ. ЧОРНІ ЛЕБЕДІ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ. (НЕ)ЙМОВІРНІ ВИПАДКИ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ. ЧАСТИНА 2. ЗЛУКА ЗУНР І УНР: НЕНАСТАННЯ ДУЖЕ ОЧІКУВАНОВО

24 April 2020



*... чорні лебеді часу з лебединої пісні сторіч
потім впливуть знову*

Ліна Костенко¹

Якщо беззастережно довірятимемо спогадам одних сучасників досліджуваних подій і, візьмемо до уваги спомини других, складатиметься враження амбівалентності «вікопомного» бажання галичан до єднання з омріяною сторіччями бездержавності «великою Україною». Звертання до пам'яті про ті чи ті події соборництва галицьких українців, вочевидь, підтверджуватиме Талебову тезу, що «наша пам'ять дуже ненадійна, а щоденник фіксує факти по гарячих слідах. Він дає змогу зафіксувати безпосереднє відчуття й вивчати потім події у рідному контексті»².

Візьмімо, наприклад, розмисли членів Національної Ради ЗУНР, після поразки національно-визвольної боротьби і падіння західноукраїнської держави, в еміграційних умовах у Відні. 16 червня 1922 р. один з її членів Семен Вітик зауважував так: «Наша політика йшла злою дорогою, бо ми зламавши лінію соборности поборюємо одні других. Виступає всюди дві України. [...] Уряд був все проти злуки з Великою Україною, бо цього цісар Карло не хотів і злучився тільки під напором волі народу»³.

Цей, на перший погляд, незначний сюжет озвучує дилеми УНРади напередодні Листопадового зриву – пошук союзника у Відні. Але як показала історія, «озброєність» українців лише цісарським маніфестом від 16 жовтня 1918 р. про майбутню федералізацію Габсбурзької монархії, нічого не дала. Ба більше: у цьому документі справа української державності в межах монархії не обговорювалася взагалі!⁴

Як зауважує О. Семмо у своїй полеміці з М. Мельником 1989 р., «переговори з цісарем Карлом, до якого поїхала делегація Української Національної Ради на чолі з “Президентом” Петрушевичем – не привели до бажаного результату і вона повернула назад до Львова [...]»⁵. Зауважмо: ще 28 вересня 1917 р. стало відомо, що імператор Карл I висловився про політичний статус-кво перед війною на Галичині (якщо така розпочнеться внаслідок невирішення «австро-польської» проблеми)⁶, а вже наступного року ходили поголоски про «антипольський план» Відня щодо створення «австрійсько-української провінції»⁷.

Та й чи могли тогочасні українські політики когось у чомусь переконати? Пригадаю тут характеристики нашого політикуму, що їх дав Осип Назарук: «Були се люде виховані виключно в обрубі чорно-жовтих стовпів і поза границі старої Австрії виїздили хіба пару з них може раз на кілька літ, – коли мали болючіший ревматизм, на місяць до Італії, де, розуміється, не мали найменшої стичности з чужим політичним світом. Найдальші їх політичні подорожі кінчилися в Берліні. Словом, – вони не виходили і не могли виходити думками з орбіти німецько-австрійського впливу. І деж вони могли душевно рішитися на таку послідовність, як зірвання з Австрією? [...] Тих своїх тяжких слів не адресую на імена старших наших політиків, бо не всіж “революцію” можуть робити, тільки на таких радикальствующих, котрі в мирних часах язиком у парламенти “виривали пера” (дослівно!) з австро-угорського орла, а як настала можливість виривання пер, спокійнесенько літами пили собі каву в каварні “Кайзергофі”. А найчервоніші радикали водили депутації з поклонами до цісаря – депутації, в котрих були члени родин невинно повішених (під час Першої світової війни. – *І. М.*) – і особисто кричали “гох” під вікнами цісаря Вільгельма, чого не робили навіть правіщі послі»⁸.

Тому з перспективи навіть 1922 р. брак переконання виглядав, скоріш за все, на політичну гру, що й далі велася між непримиренними ідеологічними ворогами. Зокрема на засіданні Національної Ради ЗУНР 20 червня Осип Назарук стверджував,

що «Нема ні одного Галичанина, який не бувби Соборником, який не велівби великої Української Держави, а держався виключно Галичини. Ми соборники, але це тільки ідея і дуже далека мета». І далі пояснював: [...] Щож то була за Національна Рада і з кого складалася? Складалася з парламентарних і сеймових послів, значиться, з тих самих, що так «світло» боронили наших прав в Австрії. Це був хлам накинений українському народови, який то хлам нічого не робив, їздив до Відня, то до канцелярії, або до жінки, а були навіть й такі, що приїзджали до Відня тільки по дієти (у цьому випадку – покриття (повернення) видатків депутатів парламенту. – *І. М.*). Вони ухвалили навіть, що при слідуючій каденції не може кандидувати ніхто інший, як лише вони. Це були по більшій часті люди ліниві, які нічого не роблячи брали великі гроші, а при тім робили гешефти, то не заперечить мені хиба ніхто, коли скажу, що такий хлам міг тільки провалити, а не будувати українську державу»⁹.



А що суперечка про те, йти до Відня чи Києва (зосібна Степан Баран стверджував у однойменній статті: «не сказано нічого про повну суверенність і незалежність нового державного твору і тим самим не означено зовсім його державно-правної будучности»¹⁰), на той час остаточно не вирішилася, Листопадовий зрив як позитивний Чорний лебідь певною мірою несподівано припинив існуючі упродовж жовтня 1918 р. колювання українського політикуму між двома геополітичними проектами – федералізацією і самостійністю.

Однак у перші дні фактичного (1 листопада) і юридичного (13 листопада) існування «Західно-Української Держави» (назва 9-13.11.1918 р.), не йшлося про об'єднання з Наддніпрянщиною. Це важливо, позаяк цю тезу, зазвичай, додавши до неї факт, що 9 листопада на засіданні УНРади під час засідання Тимчасового секретаріату озвучили бажання у майбутньому об'єднатися в єдиній українській державі, використовують для підтвердження соборницьких прагнень галичан осені 1918 р.

Зауважмо суттєві моменти цього сюжету. 9 листопада цю ідею озвучили представники київської делегації Міністерства шляхів («Один з її членів сердечно вітає нашу країну з відродженням і визволенням та говорить навязання тісних зносин Української Держави з Західною Україною»¹¹). Йшлося про членів київської делегації, яка репрезентувала на цьому засіданні один з підрозділів виконавчої влади гетьмана Павла Скоропадського, адже Українська Держава проіснувала до 14

грудня 1918 р. На таке побажання голова УНРади К. Левицький відповів: «Встала Україна по обох боках бувшого кордону, йдемо до ясної мети будування своєї хати, одначе щастя буде аж тоді, коли з'єдинимося всі в одній великій Україні»¹².

Як бачимо, першими, хто озвучив ідею об'єднання західноукраїнської держави з Наддніпряниною, були урядовці П. Скоропадського. Однак, найімовірніше, це було наслідком спроби налагодження комунікаційних зв'язків по обидва боки Збруча (як згадував Є. Коновалець, у Києві «погодилися [...] негайно видати розпорядження Міністерству Шляхів у справі потрібних Січовим Стрільцям вагонів»¹³), адже 5 листопада за дорученням Команди українських військ зі Львова до Києва виїхав О. Назарук (і того ж самого дня уряд Української Держави постановив відправити на Галичині свою Надзвичайну дипломатичну місію, призначивши їй фінансування до кінця 1918 р.¹⁴. Цікаво, що саме 5 листопада 1918 р. з Києва до Берліна надійшла інформація про Листопадовий зрив у Львові¹⁵). Саме він мав просити гетьмана П. Скоропадського про військову допомогу новоствореній державі¹⁶. Щоправда, як і сам гетьман, так і галицькі українці були рівновіддаленими у своїх національних пріоритетах, адже обидвом сторонам діалогу заважали взаємні стереотипи та різні ідейні орієнтації¹⁷.



Згадуючи про свій візит до П. Скоропадського О. Назарук зазначав: «Коли я представив гетьманови ціль нашого приїзду, він запитав: – “Скажіть отверто: хочете вирізати панів?” – “Хочемо будувати українську державу”, відповів я здивований. Він усміхнувся, але сказав, що на таку ціль допомогу дасть: добрий полк Січових Стрільців, які тоді стояли в Білій Церкві, буде висланий до границі Галичини буцімто на це, щоб обчистити залізницю від полонених. Цей полк може опісля перейти без дозволу на галицьку землю. Таку обережність уважав гетьман потрібною, щоб не вмотатись у війну з Польщею»¹⁸. Однак Стрілецька Рада відхилила намір виїзду на Галичину, оскільки переконувала, що січове стрілецтво «зв'язане передовсім з державними інтересами Великої України, та що Київ важніший чим Львів [...]»¹⁹. Пояснюючи такий крок, Є. Коновалець відкидав зраду Січових Стрільців, адже твердив, що «делегатам Національної Ради було доручено старатися лише про отримання технічної та матеріальної допомоги для Галицької Армії, а не допомоги в

людях»²⁰. Тому йшлося тут не про соборність, а про військову допомогу Галицькій армії.

На наступному засіданні УНРади, 10 листопада 1918 р. її член Михайло Новаковський запропонував негайно проголосити злуку Західно-Української Держави з «всією Україною». Цю пропозицію підтримав Роман Перфецький, запропонувавши доручити Державному секретаріату «поробити потрібні заходи для з'єдинення українських земель в одну державу»²¹, що й підтримала своїм голосуванням УНРада. 12 листопада, перед складанням присяги членами Державного секретаріату, його голова К. Левицький заявив: «В своїй праці все матимемо на увазі той великий ідеал нашої нації: з'єдинення всіх українських земель в одну велику, незалежну, суверенну і демократичну Українську Державу»²².

І все було б добре, якби не Талебова «оманливість наратива», пов'язана з тим, що «людям дуже важко розглядати ланцюжок фактів, не шукаючи йому пояснення, не встановлюючи між ними логічних взаємозв'язків, не насаджуючи їх на шампур спорідненості. Пояснення об'єднують факти один з одним, допомагають їх запам'ятати, надають їм *більше смислу*. Небезпека полягає в тому, що це вселяє в людей ілюзію розуміння (тут увесь курсив – Н. Н. Талеба. – *І. М.*)»²³. Відтак йдеться про викривлену картину світу, зокрема викривлене розуміння соборницьких прагнень галичан, скажімо у 1918 році. Переконалий, що тут ішлося про пастку наратива соборності, в яку, почергово, потрапляли як прості обивателі, так і тогочасні політики.

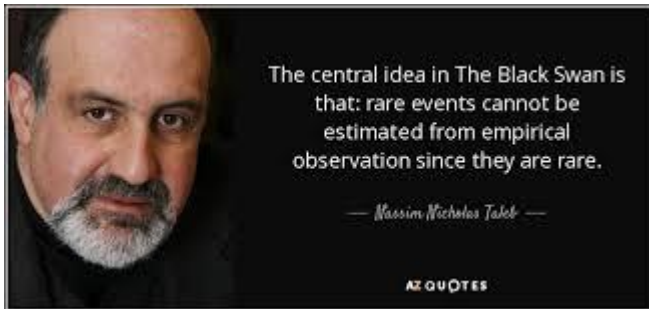
Тож взявши за основу сучасне археографічне видання, упорядковане О. Карпенком і К. Мицан, спробуймо побачити й проблему інформації, що супроводжувала ідею злуки Галичини і Наддніпрянщини. Здавалося б, найбільше таких повідомлень мали б містити дописи про святкування 3 березня 1918 р. на Галичині т. зв. «Свят мира і державности» – маніфестацій в честь проголошення самостійності УНР і підписання Берестейського миру²⁴. Але ж, ні! Текстуальний аналіз показує, що під час багатолюдних зібрань у різних місцевостях тогочасної східної частини Галичини найперше учасникам йшлося про поділ Галичини на українську і польську частини, а також звучали заклики «Нехай живе українська держава під Габсбургами!» чи «Нехай живе українське королівство Галичини!»²⁵.

Проблемі «шахрайства» соборницького наративу додає й той факт, що, за підрахунками за вищезгаданим корпусом джерел, у жовтні 1918 р. про злуку (об'єднання) з Наддніпрянщиною у тогочасних українських ЗМІ писалося 4 рази (у т. ч. три випадки пов'язані з поточною діяльністю політичних інститутів, організацій і партій у Львові, а лише один – інформація про події на периферії саме у той час)²⁶, а у листопаді – лише 2 рази (і стосувалося це органів державної влади)²⁷!

Зауважу ще одну суттєву ваду: дотеперішній збірник документів з історії ЗУНР (бо не під силу одній чи двом найкращим упорядникам віднайти і оприлюднити усі можливі джерела) рясніє чималими фактографічними лакунами. Якщо взяти «на віру» корпус тогочасних джерел, опублікований у 2000-х, побачимо, що, фактично, проблема об'єднання українських земель в єдиній самостійній державі цікавила, хіба-що, політичні сили, репрезентовані в УНРаді, а відтак в Державному Секретаріаті (і, як бачимо, цілком спорадично). А що ж відбувалося поза офіційними структурами влади, скажімо, яким був «голос народу», чи «голос вулиці»? Адже саме у цьому криється Талебова дилема «ареал-специфічності людських реакцій»: зали засідань державних чиновників – це один ареал; реальне життя в умовах проголошеної

держави – другий. Скажімо, у Коломиї в першому ж числі місцевої газети *Покутський вістник* 10 листопада 1918 р. стверджувалося: «Маємо свою самостійну державу з областей колишньої Австро-Угорщини, а дорога до злуки з соборною Україною стоїть отворена і та злука безсумнівно наступить»²⁸.

Переконали, що аналогічних дописів скурпульозний дослідник відшукає у пресі ЗУНР чимало. Звісно можна покликатися й на те, що відповідної комунікації у той час не було. Це буде, ймовірно, напівправдою. Непокоїть тут мене ще одна річ – виходить, що тогочасні політики були такими собі «хітмейкерами» (поняття Дерека Томпсона), тобто такими, що шукали собі популярності і змагалися за увагу між собою, жоглюючи гаслами соборності і єдності українців. Наприклад, повернімося до засідання УНРади 10 листопада 1918 р., про яке вже мовилося. Пригадаю, що пропозицію Р. Перфецького УНРада²⁹ (після оголошення 5-хвилинної перерви для наради з держсекретарями) приймають одностайно. А які були результати голосування за пропозицію того, хто перший на тому засіданні озвучив вимогу злуки Галичини з Наддніпряниною – М. Новаковського? Лише два голоси, адже попередньо той таки Р. Перфецький, підтримавши таку ідею, «не може згодитися тільки на свого рода безпосередність формулетанин»³⁰.



Оманливість нарративу про соборницькі прагнення тогочасних галичан засвідчує й те, що соборність, скоріш за все, лежала поза межами інформаційного поля. Ба більше: у грудні 1918 р. про ймовірну злуку чи об'єднання, в нині опублікованих документах ЗУНР знайдемо тільки один: 17 грудня 1918 р. на засіданні Ради державних секретарів (яка тоді вже перебувала у Тернополі) лише планувалося створити офіційний комунікат, в якому, зокрема, йшлося б також, що «прихідний час на проголошення злуки із Україною буде аж тоді, коли ми осядемо у Львові, бо тоді зможуть взяти участь в нарадах всі члени Ради і тим самим виявлять волю загалу [...] (курсив і транслітерація з латинки моя. – І. М.)»³¹.

Виходить, що розмови про уже підписаний Передвступний договір у Фастові 1 грудня 1918 р. не велися? Вочевидь, цей факт залишався невідомим для західноукраїнського суспільства, адже його у пресі ЗУНР оприлюднили у січні 1919 р.³² (цікаво, що першоджерело вказане у збірнику документів 2009 р. – видання 1992 р., а не пресові видання 1919 р.)³³. Хоча, як показують архівні документи, упорядковані Т. Горникевичем, ще 23 грудня 1918 р. Повірений у справах Австро-Угорщини в Українській Державі у Києві барон Еміль Еґон Фюрстенберг повідомляв про це офіційні Відень і Берлін: «Зростають ознаки того, що між Україною та Східною Галичиною тривають дії по об'єднанню. Угода між Директорією та західноукраїнським урядом на підставі союзу обох країн із гарантією автономії Східної Галичини, за умови ратифікації східногалицькою Радою та українською Конституантою, вважається в принципі досягнутою»³⁴.

Нез'ясованою залишається роль у передфастівських подіях й самого Є. Петрушевича, який на той час перебував у Відні, звідки повернувся на Галичину лише наприкінці грудня 1918 р., після наполягань уряду³⁵. Натомість приснопам'ятний Передвступний договір підписали дві уповноважені урядом ЗУНР особи – Лонгин Цегельський і Дмитро Левицький – і лише тому, що вони не змогли доїхати до Києва, де планували просити військової допомоги для ЗУНР («головно штабовиків, фонди на ведення війни, тяжку артилерію, амуніцію і одяг для війська»³⁶). Про обставини того часу згадував Л. Цегельський: «Ми не знали, з ким нам – з Гетьманом, чи з Директорією – доведеться говорити. [...] Нам виставили повновласть звернену загально до “Української Держави”, бо – як сказано – ми не знали, що це буде за влада, що її ми застанемо над Дніпром: Гетьман чи Директорія. Уповноважено нас взагалі заключати всякі умови між “Українською Державою” і “Західньо-Українською Державою”»³⁷.

Тож угоду, складену і підписану 1 грудня 1918 р. репрезентати уряду ЗУНР підписали, фактично, із заколотниками проти гетьмана П. Скоропадського, адже у цей день він був легітимним главою держави (зокрема затвердив Постанову Ради міністрів про асигнування коштів на виготовлення повірочних і пробірних клейм та придбання необхідного обладнання Київській повірочній палатці мір і ваги³⁸). І це дивує ще більше, адже галицькі підписанти були цього свідомі, бо за словами Л. Цегельського, «влада Директорії була дуже вузького, майже самозванчого походження, бо спиралась вона [...] в дійсности на багнетях Січових Стрільців. [...] Та в недостатчі іншої влади в Україні, ми мусіли переговорювати з нею. [...] тепер ми сиділи з нею в бувшій царській сальонці, говорили з Директорією та старалися про її “ласку”. Нам треба було помочі на гвалт»³⁹.

Витоки антигетьманської риторики слід шукати з часу публікації у львівському Ділі статті Михайла Лозинського «Українська Народна Републіка» ще 12 листопада 1918 р. У ній стверджувалося: «Бо що значило би негайне проголошення прилучення (тут і далі розбивка в оригіналі. – І. М.) українських земель бувшої австро-угорської монархії до існуючої наддніпрянської української держави? Що тим самим найвищу державну владу і на сих наших землях мав би той сам гетьманський уряд, який з наддніпрянської України зробив найреакційнішу в світі державу з обмосковленим державним апаратом, – одним словом: відреставрував на Україні царську Росію. Чи можемо ми негайно прилучитися до такої держави?»⁴⁰.

Антигетьманські настрої політиків-галичан не стали на заваді їх виступам в присутності П. Скоропадського. Так, скажімо, Л. Цегельський ще 6 жовтня 1918 р. на відкритті Українського Державного Університету в Києві, заявляв: «Я вірю, я певен в тому, що ви, браття, пригорнете й нас, галичан, до себе [...]»⁴¹. І це при тому, що ще 20 вересня того ж року політик, потрапивши на засідання Національного Союзу, безуспішно переконував учасників зборів, що антигетьманське повстання стане кінцем державних змагань Східної і Західної України⁴². Пізніше політик зізнавався, що «глядів на цей на око величавий рух (Директорію. – І. М.), а серце моє щеміло. Я знав, що цей рух повалить Гетьмана. Але я ні на одну хвилину не вірив у будучність цього руху. Я бачив, що Директорія сидить на бочці пороху. Та ми, Галичани, не мали виходу. Соборницька ідея казала нам лучитися, хоч би на пам'ятку нащадкам»⁴³.

Про нелегітимність підписантів (щонайменше з одного боку) зауважує О. Семмо: «Чи ота “передвступна”(тут і далі підкреслення автора. – І. М.) умова була підписана двома урядами? Бо в той час легально існував лише уряд ЗУНР, а уряд УНР був ще лише в проєкції, бо в Києві ще сидів Гетьман і одбивався од повставшого

проти нього українського народу, а повстанцями верховодив Український Національний Союз»⁴⁴.

Власне, повстанцями! І, позаяк, це була чистої води політична гра В. Винниченка, гра, сказати б, на випередження, місія галицьких політиків у Фастові – просячи одне, а отримавши друге – стала їхньою Пірровою перемогою. Зауважмо: у Винниченкових записах не має жодних згадок про ці події (між 28 листопада і 29 грудня 1918 р.)⁴⁵, а от у його *Відродженні нації* знайдемо твердження, мовляв, Фастівську угоду підписали, бо «Директорія охоче прийняла цю пропозицію (злуки. – І. М.), цілком згодившись з думкою провідників трудових галицьких мас (які особливо настоювали проти нехиті буржуазних галицьких політиків до об'єднання), що український народ по обидва боки Збруча має бути на віки однині злитий в одне ціле й разом боротись за свою долю, яка б вона далі не була. Остаточне вирішення цієї згоди мало статися по взяттю Києва»⁴⁶.

І знову таки бачимо «оманливість наратива», яку витворив сам В. Винниченко, адже у контактах з іноземцями був він набагато говіркіший. Зокрема Е. Е. Фюрстенберг повідомляв, що на його телеграму від 23 грудня 1918 р. В. Винниченко підтвердив: питання приєднання Східної Галичини до України, в принципі, вирішене. Зокрема, Східна Галичина отримає обмежену автономію, а остаточне рішення про злуку належатиме УНРаді, яка, вочевидь, висловиться за приєднання до України. Дипломат повідомляв, що передбачається участь делегатів від Східної Галичини в роботі «української Конституанти у Києві». Ба більше: стверджувалося, що Директорія повідомила Польщу про майбутню злуку, а тому готова до збройного конфлікту у випадку протидії Польщі цьому об'єднанню⁴⁷.

Тож «соборницький» механізм було запущено, адже, як проголошувалося у Передвступному договорі, «1. Західно-Українська Народня Республіка заявляє цим непохитний намір злитись з Українською Народньою Республікою – значить заявляє свій *намір перестати існувати як окрема держава* (курсив мій. – І. М.), а натомість увійти з усією територією й населенням, як складова частина державної цілоти, в Українську Народню Республіку»⁴⁸.

Вже за кілька днів Талєбовий «Закон Крайньостану» («*будь-який випадок може непропорційним чином вплинути на загальну картину чи сукупний результат*»⁴⁹ (курсив – Н. Н. Талєба. – І. М.) спрацював на повну і сталося це 3 січня 1919 р., коли УНРада у Станіславові (сьогодні – Івано-Франківськ), ухвалила «виконуючи право самоозначення українського народу, проголошує торжественно з'єдинене з нинішнім днем Західно-Української Народної Республіки з Українською Народною Республікою в одну, одноцільну, суверенну Народну Республіку»⁵⁰.

Відсутність у збірнику документів О. Карпенка і К. Мицан протоколів засідань Ради державних секретарів у період після 20 грудня 1918 – і напередодні 10 січня 1919 рр.⁵¹ надзвичайно утруднює (з)розуміння того, що насправді відбувалося на засіданнях уряду ЗУНР. Адже можна легко зійти на манівці, взявши «на віру» твердження, що, мовляв, «Постанова про злуку була жаданням загалу та війська та перейшла на Національній Раді лиш під пресією публичної опії, на чім соціалістична партія, яка найбільше побивалася за злукою, робила для себе капітал»⁵². Не переконливим є й, наприклад, один з тогочасних «хітмейкерів» соборності, Л. Цегельський: він «говорив, що [...] підписуючи у Хвастові [...] мав вражіння, що він скаче в темряву. У стабільність влади Директорії делегати Української Національної Ради (Л. Цегельський, Д. Левицький. – І. М.) не вірили, ані не мали довір'я до

політичного розуму соціалістичних провідників. Вони передбачали лише хаос і анархію»⁵³.

Як видно, однастайності у тому, аби приєднатися до Наддніпрянщини, не було. Та й думка одного із підписантів Передвступного договору – Л. Цегельського – «не була заохочувальною за злукою». Проти злуки був й В'ячеслав Липинський (який тоді був Станиславою), радячи Є. Петрушевичу «не проголошувати негайної і беззастережної злуки Галичини зі Східньою Україною, бо будучність Східньої України непевна»⁵⁴. Ще у жовтні 1918 р. він не бачив можливості реального вирішення проблеми соборності у ближчій історичній перспективі і не поділяв пануючої в тогочасному суспільстві ейфорії щодо негайного об'єднання українських земель⁵⁵. І це при тому, що у листопаді того ж року, він, особисто (поза дипломатичною поштою і МЗС) звертаючись до гетьмана П. Скоропадського, наголошував, що Україна має шанс прилучити Галичину, «використавши старі обіцянки зроблені Антантою в цьому напрямі Росії і використавши поміч Чехів, які сильно економічно заінтересовані в тому, щоб мати спільну границю з Україною»⁵⁶. Відтак В. Липинський і далі бути переконаним у тому, про що зокрема писав Вільгельму Габсбургу (Василію Вишиваному) восени 1918 р.: «Справді бо тяжке наше історичне наслідство, котре не дозволяє всім вірним і щирим синам України зеднатися і вмісті працювати для спільного великого діла. Але я вірю, що се наслідство поволі ліквідується і що се історичне лихо минеться. [...] може, тут на заході родиться така Україна, котра своїм прикладом навчить свою рідну сестру по той бік Збруча»⁵⁷. Вже після поразки національно-визвольної боротьби, у 1920-х В. Липинський підсумував: «Ріжні модні тепер у нас спроби механічного (тут і далі розбивка в оригіналі. – І. М.) об'єднання України при помочі “соборних” словесних декламацій тільки підкреслюють ті різниці [...] (мусить. – І. М.) наступити взаємне пізнання Українців, без якого всі “соборности” будуть лише порожнім звуком»⁵⁸.



Та й приймалося рішення УНРади, як відомо, поспіхом, адже вона переїхала до Станиславова 2 січня 1919 р.⁵⁹ Саме у цей день, промовляючи її на засіданні, Є. Петрушевич заявив: «Нас ждуть важні завдання, найперше – злука з Наддніпрянською Україною»⁶⁰. Зацитую фрази трьох промовців на цьому засіданні:

Семен Вітик – «Злука конечна й з економічного боку. [...] Душа народна рветься до Києва»; Дмитро Вітовський – «Злуки обох Українських Земель вимагає міжнародне становище»; Тимотей Старух – «Справу злуки повинні ми рішити в святочний спосіб без дебати (курсив мій. – І. М.)»⁶¹. Зі спогадів очевидців також знаємо, що Лев Бачинський «висказувався досить скептично про потребу негайної злуки обох частин України»⁶².

А що, згідно із Талебовою теорією, «нас займає те, що вже сталося, а не те, що могло статися» (у нашому випадку події 1 грудня 1918 р. більше цікавили членів УНРади, аніж її наслідки)⁶³, *другий* Чорний лебідь прилетів на Галичину 3 січня 1919 р. (між іншим, 1.01.1919 р. війська більшовицької Кривої Армії захопили Харків і встановили владу Тимчасового уряду України), засвідчиши оману тогочасних українських політиків. Як згадував Л. Цегельський, «дебати над цією історичною ваги резолюцією не було», а тому її прийняли «однодушно, через аклямацію»⁶⁴. А це означало, що своє рішення про злуку ЗУНР і УНР УНРада прийняла без підрахунку голосів – лише за реакцією учасників зборів, вираженою вигуками, оплесками, різними репліками або вставанням. Цікаво, що у такий самий спосіб (вставанням)⁶⁵ акт злуки затвердив Трудовий Конгрес у Києві 23 січня 1919 р., щоправда, 398-ма голосами проти двох (ймовірно делегатів разом було 400 осіб, у т. ч. 36 представників ЗУНР⁶⁶, хоча для Галичини «признано 45 мандатів»⁶⁷).

Як заявив Є. Петрушевич 3 січня 1919 р., «від цієї хвилини старинна галицько-володимирська волость входить у склад однієї і роздільної, соборної і суверенної, Української Держави. Соборній Україні Слава!»⁶⁸. А от міркування-спогади Л. Цегельського були амбівалентними, просякнуті «хитмей-керством» щодо соборності: «Ми злучили Галичину й Буковину (насправді лише Східну Галичину. – І. М.), бо так нам казала соборна національна, всеукраїнська ідея [...] На Велику Україну, я знав, не можна було рахувати. Там усе було непевне, бо там dokonувалася [...] “велика авантюра”. Галичина мусіла числити на себе [...]»⁶⁹. Промовистою була й реакція на цю подію не-українців, зокрема євреїв. Зосібна член Східногалицької Жидівської національної ради А. Шусгейм 17 січня 1919 р. заявив: «Якби приєднання краю до України відбувалося згідно з нормами міжнародного права, якби кордони було затверджено міжнародним договором, наша позиція як громадян української держави теж була би чіткою»⁷⁰.

Тож рішення УНРади від 3 січня 1919 р. стало, на думку О. Назарука, «головним свідоцтвом про збірну національну психіку і політичний інстинкт сучасних Галичан» і «такий у своєму нутрі поломаний і такий противорічний документ. [...] Дальші уступи [...] заяви з 3 січня 1919 р. вправді являються немов висловом інстинктивного страху і пропочуття супроти того, що можуть зробити з нашою землею ті, з котрими ми “зєдналися”, – одначе ті уступи реґулюють тільки провізорію, а не, щоб так сказати “право власности”, котре духово було вирішене з днем 3 січня 1919 р. Наївне було б думання, що – мовляв – “ніхто” не має права “нас” відступати. Наївне, бо ж ми не представляємо ніякого виїмку, а відступали й відступають частини своїх земель не такі народи, як український!»⁷¹.

Що відбулося 22 січня 1919 р. – відомо. Фактичний кінець міжнародно-правової суб'єктності ЗУНР покпала злука двох українських держав 22 січня 1919 р., яка, по-суті, лише підтвердила фактичне подальше розрізнене існування УНР і ЗУНР. З цього приводу Іссак Мазепа твердив, що «це проголошення української соборности було великим історичним актом в житті українського народу. Але фактично воно мало лише декларативне значіння. Бо остаточну ратифікацію акту зєднання обох

республік [...] мали перевести лише Українські Установчі Збори, скликані з території цілої України. До того часу Західня Область УНР залишалася з своїм окремим як законодавчим, так і адміністративно-виконавчим органом влади»⁷². Олександр Доценко підсумував: «під оглядом правно-державним, сполучення УНР і ЗУР (Західноукраїнської республіки. – І. М.), носило лише зовнішньо-демонстраційний, а не органічно-державний характер»⁷³. А Семен Шевчук недвозначно заявив: «уважати її (злуку. – І. М.) треба за прегарно зааранжовану “увертюру” до політичної опери, себто до об’єднання двох наших держав. “Увертюра” зістала відіграна досконало дня 22-го січня 1919 року, але опера не зістала відспівана, бо не явилися актори»⁷⁴.

Так закінчилася безвідповідальна політична гра надміру впевнених у собі «національних лідерів», які (в силу не скільки зовнішніх, як внутрішніх обставин) не були здатні об’єднати ЗУНР і УНР, а соборність далі залишалася радше ідеологічним конструктом, аніж практичним інструментом для будівництва власної держави.

Принципово-важливим тут буде такий висновок, запропонований ще 1930-го: «Сильний упадок того престіжу, того нашого значіння в наших власних думках про нас наступив за нашої пам’яті тоді, коли Галицька Національна Рада зреклася Галицької Землі на користь наддніпрянської влади, ще на власній території, у Станиславові, дня 3 січня 1919 р. Се було підрізанням “морального нерву” нашої галицької державности і разом з тим державности всеї України, бо Галичина все була, є й досі її мозком. Акт з 3 січня 1919 р. се кольоніяльний акт України, котрий нашими власними підписами призначив усю нашу землю по обидвох боках Збруча на кольонію, призначив під впливом запоморочення теорією про “єдність” того, в чім єдности не було й нема, а хіба – може бути колись, але тільки тоді, коли мозок не зречеться належного йому першенства прав і обовязків у відношенні до цього тіла. З хвилиною, коли сам вибір представництва Галицької Землі, керуючись думкою на український схід, зрікався нашого права першенства і рішення на користь того сходу, те право рішення про всю нашу землю м у с і л о (розбивка в оригіналі. – І. М.) в послідовности перейти на Польщу і Росію з тої простої причини, що частина тих, на котрих Галичане дня 3 січня 1919 перелили своє право, зріклася його виразно на користь Польщі, а друга частина на користь Москви»⁷⁵.

Тому зовсім скоро рішення УНРади 3 січня 1919 р. мало колосальний вплив на події Української революції, адже «з тих всіх причин нема найменшої льогіки в обуренні Галичан ні на Петлюрівців за те, що вони як представники наддніпрянської влади скористали з того права, яке на ту владу перелили самі Галичане, – ні в обуренні на галицьких бродників, котрі бачучи, до чого дійшло, заблудили душею аж у табор новочасних Татар. Все те було тільки послідовністю блуда галицького (розбивка в оригіналі. – І. М.) мозку України, блуда, який був роблений уже довго, а який тільки виразно проявився і зацвів у Станиславові дня 3 січня 1919 р.»⁷⁶.

Підсумовуючи другу гіпотезу про Чорних лебедів Української революції в її західноукраїнському варіанті, слід визнати: ЗУНР як Крайньостан вже після Листопадового зриву (1 листопада 1918 р.) потертав від Чорного лебедя; досвід минулого не допоміг регіональним політичним акторам передбачити майбутнє (Галичини, ЗУНР); тиранія випадкового (емоційно забарвлене рішення УНРади 3 січня 1919 р.) трапилася знову і переможець (УНРада) отримав все, чого домагався (приєднання до УНР); історія почала знову «стрибати» – вже після 22 січня 1919 р. Однак, зважаючи на Талєбові міркування, мій другий Чорний лебідь – це, скоріш за все, не-дочорний лебідь, Сірий лебідь. Адже його з’яву передбачали найперше

зовнішні, а вже потім внутрішні політичні актори, починаючи з грудня 1918 р.: вони були готові до його появи (що й сталося 3 січня 1919 р.), а відповідним інструментарієм став Передвступний договір, підписаний у Фастові. Тому «станиславівське» рішення про злуку ЗУНР і УНР і є «мандельбротівською випадковістю», а категорію «соборність» можна розглядати як *фрактал*.

¹ Костенко Л. *Вибране*. К.: Дніпро, 1989. С. 101.

² Талєб Н. Н. *Чорний лебідь*. С. 33.

³ *Діяльність УНР 1920-1930 років минулого сторіччя в архівних документах розвідки*. (Частина I). К.: Служба Зовнішньої Розвідки України; Галузевий державний архів, 2019. С. 198-199, № 54 (ГДА СЗРУ. Ф. 1. Спр. 11012. Т. 12. Арк. 114-115).

⁴ Левицький К. *Великий Зрив*. С. 108-110.

⁵ Семмо О. *Соборність* (22.I. – 31.VIII.1919 р.). С. 25.

⁶ *Ereignisse in der Ukraine 1914–1922 deren Bedeutung unter historische Hintergründe von Theophil Hornykiewicz*. Band IV. Philadelphia, Pa., USA; Druck und Verlag Ferdinand Berger & Söhne OHG, Horn, Österreich, 1969. S. 40, Nr. 1000.

⁷ *Україна і Польща в документах. 1918–1922*. Частина 1. Зібрав й зредагував Тарас Гунчак. Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто: Наукове товариство ім. Шевченка, 1983. С. 62, № 8.

⁸ [Назарук О.] *Галицька Делегація в Ризі 1920 р.* Львів: Накладом Української Християнської Організації, 1930. С. 53.

⁹ *Діяльність УНР 1920-1930 років минулого сторіччя в архівних документах розвідки*. (Частина I). С. 207, № 56 (ГДА СЗРУ. Ф. 1. Спр. 11012. Т. 12. Арк. 123).

¹⁰ *Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Документи і матеріали у 5-ти томах*. Керівник роботи і відповідальний редактор Олександр Карпенко. Т. 1: Листопадова 1918 р. національно-демократична революція. Проголошення ЗУНР. Укладачі: Олександр Карпенко, Катерина Мицан. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2001. С. 223, док. № 100.

¹¹ Там-таки. С. 408, док. № 214.

¹² Там-таки.

¹³ Коновалець Е. *Причинки до історії Української революції*. Прага: Накладом Проводу Українських Націоналістів, 1928. С. 11-12.

¹⁴ *Українська Держава (квітень – грудень 1918 р.). Документи і матеріали. У двох томах*; упор. Р. Пиріг (кер.) та ін. Т. 2. К.: Темпора, 2015. С. 344, № 218.

¹⁵ Монолатій І. С. *До питання про характер (не)революційного руху на Східній Галичині у 1918 р.* С. 161.

¹⁶ Монолатій І. *Сила ЗУНР. Вибрані питання потенціалу, безпеки і дипломатії держави*. С. 51.

¹⁷ Див. мою статтю: *Галичина і галицькі українці у «Спогадах» Павла Скоропадського: ідейні орієнтації і національні пріоритети*. „Дрогобицький краєзнавчий збірник”. 2005. Вип. IX. С. 346-355.

¹⁸ Назарук О. *Рік на Великій Україні. Конспект споминів з Української революції*. Відень: Видання «Українського прапора», 1920. С 6-7.

¹⁹ Там-таки. С 8.

²⁰ Коновалець Е. *Причинки до історії Української революції*. С. 12.

²¹ *Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Документи і матеріали у 5-ти томах*. Т. 1. С. 414, док. № 218.

²² Там-таки. С. 418, док. № 219.

²³ Талєб Н. Н. *Чорний лебідь*. С. 77.

²⁴ Див. наприклад: *Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Документи і матеріали у 5-ти томах*. Т. 1. С. 85-101, док. № 13-25.

²⁵ Там-таки. С. 95, док. № 21; С. 98, док. № 24.

²⁶ Там-таки. С. 162, док. № 67; С. 170-171, док. № 69; С. 190-191, № 82; С. 225, № 100.

²⁷ Там-таки. С. 252-253, док. № 110; С. 413-414, док. № 218.

²⁸ Монолатій І. *Місто двох республік і диктатури. Коломийські сцени Української революції*. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2018. С. 185.

²⁹ У. Н. Р. *за здійснення ідеалу цілої нації*. „Діло”. 1918. 11 лист., № 258. С. 1.

- ³⁰ *Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Документи і матеріали у 5-ти томах.* Т. 1. С. 414, док. № 218.
- ³¹ *Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Документи і матеріали у 5-ти томах.* Керівник роботи і відповідальний редактор Олександр Карпенко. Т. 2: Державотворчі й адміністративно-організаційні процеси. Укладачі: Олександр Карпенко, Катерина Мицан. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2001. С. 52, док. № 28.
- ³² Монолатій І. *Місто двох республік і диктатури.* С. 299.
- ³³ *Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Документи і матеріали у 5-ти томах.* Керівник роботи і відповідальний редактор Олександр Карпенко. Т. 5, Кн. 1: Зовнішня політика і міжнародне становище. 1918–1919 рр. Укладачі: Олександр Карпенко, Катерина Мицан. Івано-Франківськ: Місто-НВ, 2009. С. 27, док. № 2.
- ³⁴ *Ereignisse in der Ukraine 1914–1922 deren Bedeutung unter historische Hintergründe von Theophil Hornykiewicz.* Band IV. S. 65, Nr. 1012.
- ³⁵ Павлишин О. *Євген Петрушевич (1863-1940). Ілюстрований біографічний нарис.* Львів: Манускрипт-Львів, 2013. С. 157.
- ³⁶ Цегельський Л. *Від легенд до правди. Спомини про події в Україні зв'язані з Першим Листопадом 1918 р.* Нью-Йорк – Філадельфія: Булава, 1960. С. 118.
- ³⁷ Там-таки.
- ³⁸ Див.: *Уряди Української Держави – документи.* http://old.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article?art_id=1219503&cat_id=661211
- ³⁹ Цегельський Л. *Від легенд до правди.* С. 138.
- ⁴⁰ М[ихайло]. Л[озинський]. *Українська Народна Републіка.* “Діло”. 1918. 13 лист., № 260. С. 1.
- ⁴¹ Дорошенко Д. *Історія України 1917–1923 рр.* Т. 2: *Українська Гетьманська Держава 1918 року.* Ужгород, 1930; Нью-Йорк: Булава, 1954. С. 356-357.
- ⁴² Ярославин С. *Визвольна боротьба на Західно-Українських Землях у 1918-1923 роках.* Філадельфія: Накладом гуртка прихильників, 1956. С. 27.
- ⁴³ Цегельський Л. *Від легенд до правди.* С. 136.
- ⁴⁴ Семмо О. *Соборність (22.I. – 31.VIII.1919 р.).* С. 25.
- ⁴⁵ Винниченко В. *Щоденник. Том перший: 1911–1920.* Редакція, вступна стаття і примітки Григорія Костюка. Едмонто – Нью-Йорк: Видання Канадського Інституту Українських Студій і Комісії УВАН у США для вивчення і публікації спадщини Володимира Винниченка, 1980. С. 308-309.
- ⁴⁶ Винниченко В. *Відродження нації (Історія української революції [mareць 1917 р. – грудень 1919 р.]).* Частина III. Київ – Відень: Видавництво «Дзвін», 1920. С. 154.
- ⁴⁷ *Ereignisse in der Ukraine 1914–1922 deren Bedeutung unter historische Hintergründe von Theophil Hornykiewicz.* Band IV. S. 65, Nr. 1013.
- ⁴⁸ *Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Документи і матеріали у 5-ти томах.* Т. 5, Кн. 1. С. 25, док. № 2.
- ⁴⁹ Талєб Н. Н. *Чорний лебідь.* С. 77.
- ⁵⁰ *Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Документи і матеріали у 5-ти томах.* Т. 2. С. 142, док. № 93.
- ⁵¹ Див.: Там-таки. С. 53-55.
- ⁵² М. Ч. *Десять днів у Києві в січні 1919 р. Спомини з Трудового Конгресу.* “Літопис Червоної Калини”. 1931. Ч. 5. С. 5.
- ⁵³ Шевчук С. *Пора сказати правду про наші Визвольні змагання. Добитися волі для Галицької землі. 1918-1939.* Торонто: Накладом автора, 1965. С. 44.
- ⁵⁴ Там само.
- ⁵⁵ Терещенко Ю., Осташко Т. *Український патріот із династії Габсбургів.* Вид. друге, переробл. К.: Темпора, 2011. С. 60, 61.
- ⁵⁶ Осташко Т. *З історії діяльності В'ячеслава Липинського у 1914–1918 рр.* “Проблеми вивчення історії Української революції 1917-1921 рр.”. 2013. Вип. 9. С. 89.
- ⁵⁷ Вячеслав Липинський. *Повне зібрання творів,* архів, студії. Гол. ред. Ярослав Пеленський. Архів. Т. 1: Листування (А–Ж); ред. Роман Залуцький, Христина Пеленська. К.; Філадельфія: «Смолоскип»; Східноєвропейський дослідний інститут ім. В. К. Липинського, 2003. С. 269, 270.

- ⁵⁸ Липинський В. *Листи до Братів-Хліборобів. Про ідею і організацію українського монархізму*. С. 422.
- ⁵⁹ Монолатій І. *Станиславівський період в історії західноукраїнської державності (1918–1919 рр.)*. “Вісник НТШ”. 2019. Ч. 62. С. 56–61.
- ⁶⁰ *Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Документи і матеріали у 5-ти томах*. Т. 2. С. 147, док. № 95.
- ⁶¹ Там-таки. С. 149, 150.
- ⁶² М. Ч. *Десять днів у Києві в січні 1919 р. Спомини з Трудового Конгресу (Докінчення)*. “Літопис Червоної Калини”. 1931. Ч. 6. С. 4.
- ⁶³ Талеб Н. Н. *Чорний лебідь*. С. 77.
- ⁶⁴ Цегельський Л. *Від легенд до правди*. С. 219.
- ⁶⁵ Стахів М. *Україна в добі Директорії УНР*. Т. 3. С. 24.
- ⁶⁶ Гошуляк І. *Трудовий Конгрес і проблема соборності України*. “Наукові записки ІПІЕНД”. 2008. Вип. 39. С. 163.
- ⁶⁷ М. Ч. *Десять днів у Києві в січні 1919 р. Спомини з Трудового Конгресу*. “Літопис Червоної Калини”. 1931. Ч. 5. С. 6.
- ⁶⁸ Цегельський Л. *Від легенд до правди*. С. 219.
- ⁶⁹ Там-таки. С. 222.
- ⁷⁰ Фан Р. *Історія Єврейської національної автономії в період Західно-Української Республіки*; пер. з їдиш А. Фурман. Львів: Манускрипт-Львів, 2019. С. 102.
- ⁷¹ [Назарук О.] *Галицька Делегація в Ризі 1920 р.* С. 37, 40.
- ⁷² Мазепа І. *Україна в огні і бурі революції 1917-1921. I. Центральна Рада – Гетьманщина – Директорія*. Прага: Українське видавництво «Пробоем», 1942. С. 87.
- ⁷³ Доценко О. *Літопис Української революції. Матеріяли й документи до історії Української революції*. Т. II, кн. 5: 1917–1923. Варшава, 1923. С. 9-10.
- ⁷⁴ Шевчук С. *Пора сказати правду про наші Визвольні змагання*. С. 48.
- ⁷⁵ [Назарук О.] *Галицька Делегація в Ризі 1920 р.* С. 81-82.
- ⁷⁶ Там-таки. С. 82.